

Delbetänkande av utredningen om barnens rätt

Ref

SOU^{1978:10}

Barnets rätt

1 Om förbud mot aga

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

Delbetänkande av utredningen om barnens rätt

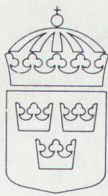
Ref

SOU^{1978:10}

Barnets rätt

1 Om förbud mot aga

Statens offentliga utredningar
1978:10
Justitiedepartementet

Barnets rätt

1. Om förbud mot aga

Delbetänkande av utredningen om barnens rätt
Stockholm 1978

Omslag Håkan Lindström
Jernström Offset AB

ISBN 91-38-03928-1

ISSN 0375-250X

Gotab, Stockholm 1978

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Genom beslut den 24 februari 1977 bemyndigade regeringen statsrådet Romanus att tillkalla högst sex ledamöter samt sakkunniga, experter och sekreterare med uppdrag att närmare undersöka i vilka fall och på vilka sätt barns intressen och behov bör tillgodoses bättre än f. n. genom föreskrifter som – huvudsakligen inom ramen för lagstiftningen i övrigt – särskilt tar sikte på barnens rätt.

Med stöd av regeringens bemyndigande tillkallade statsrådet Romanus den 15 mars 1977 som ledamöter lagmannen Tor Sverne, ordförande, riksdagsledamöterna Märta Fredrikson och Yvonne Hedvall, utredningssekreterarna Kerstin Sandelius och Lars Strand och ombudsmannen Maria West samt som sakkunniga barnombudsmannen Rigmor von Euler, medicinalrådet Karl Grunewald, byråföreståndaren Gunnie Jentzsch, direktören Gunnar Krantz, advokaten Valborg Lundgren, författaren Gunnel Linde, avdelningsdirektören Anna-Lisa Melldén, byråchefen Ivan Ottoson, och hovrättsassessorerna Nina Pripp och Anders Thunved.

Utredningen antog namnet utredningen om barnens rätt.

Till sekreterare förordnades den 1 april 1977 hovrättsassessorn Barbro Röst Andréasson.

Utredningen har under hösten 1977 avgett remissyttranden över familjelagssakkunnigas delbetänkande Underhåll till barn och frånskilda (SOU 1977:37) och rättshjälpsutredningens betänkande Översyn av rättshjälpssystemet (SOU 1977:49).

Utredningen får härmed som ett första resultat av sitt arbete överlämna ett delbetänkande med förslag till lag om ändring av 6 kap. 3 § föräldrabalken.

Utredningen kommer att fortsätta sitt arbete med bl. a. frågor som rör vårdnad om barn, umgängesrätt, överflyttning av barn och omhändertagande av barn.

Stockholm i december 1977

Tor Sverne

Märta Fredrikson

Yvonne Hedvall

Kerstin Sandelius

Lars Strand

Maria West

/Barbro Röst Andréasson

Innehåll

<i>Författningsförslag</i>	7
<i>Sammanfattning</i>	9
<i>Summary</i>	11
 1 <i>Inledning</i>	 13
1.1 <i>Utredningsuppdraget</i>	13
1.2 <i>Utredningens betänkande</i>	13
 2 <i>Historik</i>	 15
2.1 <i>Äldre rätt</i>	15
2.2 <i>1966 års lagändring</i>	15
 3 <i>Gällande rätt</i>	 19
 4 <i>Utredningens överväganden och förslag</i>	 23
4.1 <i>Bakgrunden till förslaget</i>	23
4.2 <i>Förslagets innebörd</i>	24
4.3 <i>Barnmisshandel</i>	25
 5 <i>Information om bestämmelsen</i>	 27
5.1 <i>Information till allmänheten</i>	27
5.2 <i>Föräldrautbildning</i>	28
 6 <i>Utformningen av förslaget</i>	 29

Författningsförslag

Förslag till Lag om ändring i föräldrabalken

Häri genom föreskrives att 6 kap. 3 § föräldrabalken¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.
3 §

Vårdnadshavare skall utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Denna lag träder i kraft tre veckor efter den dag då lagen enligt anteckning på den utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

¹ Balken omtryckt senast 1976:612.

Sammanfattning

Utredningen om barnens rätt föreslår i detta betänkande att det i föräldrabalken (FB) uttryckligen anges att föräldrar vid uppfostran av barn inte får kroppsligen bestraffa dem eller utsätta dem för annan kränkande behandling. Barn får alltså inte utsättas för vare sig fysiska eller psykiska övergrepp.

Syftet med bestämmelsen är i första hand att klart ge till känna att det inte är tillåtet att kroppsligen bestraffa (aga) barn. För det andra vill utredningen skapa ett underlag för en allmän upplysning och föräldrautbildning om vikten av att barn får en god omvårdnad och om en av förutsättningarna härför. Den föreslagna bestämmelsen bör på sikt kunna bidra till att minska antalet fall av barnmisshandel.

Summary in English

In former times it was held in Sweden, as in the majority of other countries, that it was quite selfevident that parents and other fosterers had the right to beat their children.

The law of 1920 relating to children born in wedlock stipulated that parents had the right to punish their children. In the 1949 Parenthood and Guardianship Code the word "punish" was replaced by "reprimand". It was stated there that parents, in order to reprimand their child, were entitled to employ those expedients available to them as parents which were suitable. The removal of the word "punish" indicated that the legislator held that the more violent forms of physical beatings should be avoided. Until 1957, the Penal Code also contained a provision as to exemption from punishment in the event that a person, in the course of exercising his or her legal right to beat the one under his or her guardianship, causes it injury of a minor nature.

In 1966 the right of parents to beat their children laid down in the Parenthood and Guardianship Code was removed. This means that if a parent strikes his or her child, the act is judged on the same rules which apply when adults commit acts of physical violence on adults or on other people's children, that is to say, the provisions of the Criminal Code decide whether an offence has been committed or not.

The Commission on Children's Rights now proposes that an explicit ban on subjecting children to physical punishment or other degrading treatment should be introduced into the Parenthood and Guardianship Code.

This provision does not represent any extension to the punishable area. It is still the provisions of the Criminal Code which decide whether an action shall be subject to penalty or not.

The proposed provision is already found, inter alia, in the Education Act and in the Constitution for Child Welfare Institutions.

The Commission holds that the same concept should be expressed in the Parenthood and Guardianship Code. The proposal would mean stating explicitly that children may not be punished by means of blows, beatings, boxing the ears, and by other similar means, and that children may not, for any other reason or cause, be subjected to acts of physical or mental coercion.

The Commission maintains that physical punishment is a form of degrading treatment. Mentally humiliating and dismissive treatment is another. Their effect can be identical, that is to say, lack of self-esteem, and a personality change which may leave its mark on the child throughout its

childhood and adolescence, and which may affect it as an adult. Even mild physical reprimands should be avoided, in the opinion of the Commission because.

The primary purpose of the provision is to make it clear that beating children is not permitted. In fact, there are many who are unaware that it is not permitted. Secondly, the Commission wishes to create a basis for general information and education for parents as to the importance of giving children good care and as to one of the prime requirements of their care. The proposed provision should, in the long term, contribute towards reducing the number of cases of acts of physical violence on children.

Child psychologists and child psychiatrists have long agreed that it is improper to punish children physically, and that physical violence may cause physical as well as mental injury. If the fosterer accepts violence and it on the child, the risk exists that the child will also use violence in the future in order to achieve its ends.

In conclusion, the Commission stresses the importance of the public being informed that it is not permitted to beat children for the purpose of fostering them, and of a recurrent general parental education programme being set up as soon as possible. The Commission mentions in this respect that there are many immigrants in Sweden who come from countries where beating is a part of children's upbringing.

1 Inledning

1.1 Utredningsuppdraget

På förslag av lagutskottet (LU)¹ beslöt riksdagen år 1972 att hos regeringen hemställa om en översyn av 6 kap. FB. Syftet var att undersöka förutsättningarna för att i FB införa en inte straffsanktionerad bestämmelse som gav klart uttryck för inställningen att samhället inte längre kan godta att kroppsligt våld används mot barn som uppfostringsmedel eller straff. Samtidigt borde undersökas möjligheterna att i samma kapitel införa bestämmelser som gav tydligare uttryck för samhällets syn på den psykiska omvårdnad som föräldrar borde bereda sina barn. Riksdagens skrivelse överlämnades till familjelagssakkunniga (Ju 1970:52) för beaktande. Senare fördes uppdraget över till vår kommitté.

1.2 Utredningens betänkande

Vi föreslår i detta betänkande att det i FB införs en bestämmelse som anger att kroppsliga bestraffningar eller annan kränkande behandling inte får användas vid fostran av barn. Förslaget innebär att det klart uttrycks att barn inte får straffas med slag, stryk, örfilar och liknande samt att barn inte heller i annat syfte eller av annan orsak får utsättas för fysiska eller psykiska övergrepp.

Den av oss föreslagna bestämmelsen är grundläggande för den psykiska omvårdnad som föräldrar och andra fostrare bör bereda barn. Det är nämligen enligt vår uppfattning inte möjligt att ge en god psykisk omvårdnad om man samtidigt utsätter barnet för kroppsliga bestraffningar eller eljest kränker det.

Enligt vårt uppdrag skall vi undersöka om det bör införas en bestämmelse som i mer positiva ordalag anger något om den psykiska omvårdnaden. Vi avser att återkomma till utformningen av en sådan bestämmelse i samband med att vi tar upp andra närliggande frågor. Enligt direktiven skall vi bl. a. söka belysa vilka faktorer som bestämmer barnets bästa i vårdnads- och umgängesfrågor. Vi kommer även att ta upp frågor som rör omhändertagande och överflyttning av barn.

Enligt vår mening är behovet av en bestämmelse om förbud mot kroppsliga bestraffningar så angeläget att det bör tillgodoses snarast. Då vi anser att denna fråga mycket väl kan behandlas för sig har vi beslutat att med förtur lägga fram vårt förslag.

¹ LU 1972:23.

Bestämmelsen riktar sig i första hand till förälder, som är vårdnadshavare, och annan vårdnadshavare. Vår avsikt är emellertid att bestämmelsen skall iakttas av alla som har hand om barn.

2 Historik

2.1 Äldre rätt

Rätten för föräldrar att i uppfostringssyfte aga barn ansågs i äldre tider som helt självklar. Vissa bestämmelser fanns också om att föräldrar kunde vara skyldiga att aga sitt barn.¹

På familjerättens område fanns för övrigt endast ett fåtal stadganden innan 1917 års barnlagstiftning, vilken fullföljdes år 1920.

Bland de lagar som antogs åren 1917–1920 var lagen (1920:407) om barn i äktenskap. I denna lag fanns bestämmelser om bl. a. vårdnaden. Lagen, som var utformad med utgångspunkt i att barnets bästa skulle sättas i förgrunden, innehöll en bestämmelse om rätt till aga. I 4 § stadgades att om det för barnets uppfostran var nödigt föräldrarna ägde tukta barnet på sätt med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter fick anses lämpligt. Enligt motsvarande stadgande i den år 1949 antagna FB ägde föräldrar för sina barns tillrättavisande använda de uppfostringsmedel som med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter fick anses lämpliga (6 kap. 3 §). I förarbetena till sistnämnda stadgande gav departementschefen uttryck åt den principiella uppfattningen att kroppsga borde undvikas. Han fann emellertid att man inte kunde bortse från att kroppsga förekom i inte oväsentlig omfattning.² Av första lagutskottets utlåtande³ framgår att syftet med utbytet av ordet tukta mot tillrättavisa var att utmärka att mera kraftiga former av kroppsga om möjligt borde undvikas. Fortfarande ägde föräldrar emellertid rätt att använda kroppsga som uppfostringsmedel även ifall denna skulle ha bedömts som misshandel om den företagits av annan.

I strafflagen fanns vidare i anslutning till bestämmelsen om misshandel en särbestämmelse om aga. I 14 kap. 16 § strafflagen stadgades att, för den händelse någon under utövning av laga rättighet att aga den som stod under hans lydnad, tillfogade denne skada som var ringa, han inte skulle fällas till straff för det. Stadgandet upphävdes år 1957 eftersom det ansågs oförenligt med strävandena att såvitt möjligt ersätta aga med andra uppfostringsmedel.⁴

2.2 1966 års lagändring

Med anledning av inträffade fall av barnmisshandel lät justitieministern år 1965 inom departementet upprätta en promemoria⁵ med förslag till viss

¹ Se 1864 års strafflag 5 kap. 1 § (i dess lydelse gällande till 1902). Jfr Tjänstehjonsstadgan, som gav husbonden rätt att aga manliga tjänstehjon tills de var 18 år och kvinnliga tills de var 16 år.

² Prop. 1949:93 s. 100.

³ 1 LU 1949:34 s. 16.

⁴ Prop. 1957:170 s. 16 f.

⁵ Ds. Ju 1966:1.

ändring i 6 kap. 3 § FB och ett tillägg till 93 § barnavårdslagen.

I promemorian anfördes bl. a. att ett agaförbud skulle innebära att varje handgriplig tillrättavisning, även av mycket lindrig art skulle likställas med rättsstridig misshandel. Ett förbud mot aga skulle då få ett innehåll som antogs sakna tillräckligt stöd i det allmänna rättsmedvetandet och inte komma att åtlydas. I promemorian förordades därför i stället en omformulering av 6 kap. 3 § FB i syfte att understryka lagstiftarens inställning att kroppsaga i princip borde undvikas.

Promemorian utsändes på remiss.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhöll därvid beträffande behovet av lagstiftningsåtgärder att även åtgärder med det begränsade syfte som avsågs i promemorian kunde vara av stor betydelse. Högerpartiets kvinnoförbund tillstyrkte de föreslagna lagändringarna bl. a. därför att varje lagstiftningsåtgärd gav tillfälle att bland allmänheten aktualisera bestämmelserna. Justitiekanslern fann det däremot tveksamt om man genom ändringar i gällande lagstiftning i nämnvärd mån kunde minska riskerna för nya fall av barnmisshandel.

Stadsförbundet ansåg att det inte var uteslutet att lagändringen så småningom kunde påverka allmänhetens inställning till kroppsagan som uppfostringsmedel och därmed öka utsikterna att avslöja misshandelfallen. Om och i vad mån denna verkan kunde fås ansåg förbundet i första hand bero på hur lagändringen gjordes känd och senare ständigt underströks genom undervisning och upplysning.

Delade meningar rådde bland remissinstanserna om kroppsaga helt borde förbjudas som uppfostringsmedel. Å ena sidan ansåg medicinalstyrelsen att det vore naturligt och riktigt att helt förbjuda aga. Denna betecknades som förkastlig från medicinska och barnpsykologiska synpunkter. Enligt styrelsen torde det emellertid förhålla sig så att sådant stadgande skulle sakna stöd i det allmänna rättsmedvetandet och inte komma att åtlydas.

Högerpartiets kvinnoförbund trodde inte att man uppnådde syftet att förebygga barnmisshandel genom att i lagen inskriva förbud mot aga.

Folkpartiets kvinnoförbund hävdade att det över huvud borde vara förbjudet att slå barn. Enligt förbundets mening borde lagstiftningen utformas så att den kunde påverka det allmänna rättsmedvetandet. Man borde inte låta sig ledas av en förlegad opinion, för vilken stryk var ett godtagbart uppfostringsmedel.

Centerns kvinnoförbund och Folkpartiets kvinnoförbund erinrade om de psykiska skadeverkningarna av kroppsliga tillrättavisningar. Centerns kvinnoförbund fann att dessa verkningar hade ägnats mindre uppmärksamhet genom att man i lagstiftning och rättspraxis alltför ensidigt tänkt på de fysiska effekterna av olämpliga uppfostringsmedel. Det syntes förbundet nödvändigt att i 3 § klart utsades att både fysiska och psykiska skadeverkningar avsågs.

Departementschefen fann¹ det mindre sannolikt att lagstiftningsåtgärder kunde få någon större praktisk betydelse men ansåg det angeläget att alla möjligheter att förbättra barnens skydd togs tillvara. Han var emellertid inte beredd att förorda en ändring innebärande att kroppsaga förbjöds och föreslog att 6 kap. 3 § FB skulle ändras så att däri angavs att det för barnets tillrättavisande inte fick användas andra uppfostringsmedel än sådana som

¹ Prop. 1966:96 s. 19 f.

var lämpliga med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Departementschefen anförde vidare:

Med hänsyn till de förpliktelser som vilar på vårdnadshavaren kan inte bortses från att vissa konfliktsituationer kan uppkomma även i det mest harmoniska familjeförhållande. Föräldrar kan bli tvungna att övervinna ett visst motstånd från barnets sida när det gäller att se till att barnet inte skadar sig självt eller till äventyrs begår brott. Även i övrigt kan barnets beteende inte alltid påverkas i önskvärd riktning utan någon form av kroppslig tillrättavisning. Med hänsyn till det straff- och skadeståndsansvar som kan drabba inte bara barnet utan även vårdnadshavare, om uppsiktsplikten försummas, bör enligt min mening inte varje form av kroppslig tillrättavisning vara förbjuden i lag.

I samband med att propositionen framlades väcktes även flera motioner.

I två motioner¹ anfördes bl. a. att utvecklingen hade visat att 6 kap. 3 § FB inte inneburit något effektivt skydd för övergrepp mot barn. Den i propositionen föreslagna ändringen av 3 § var närmast av redaktionell art och inte ägnad att bidra till en ändrad inställning till användande av fysiskt våld mot barn. De i departementspromemorian uttryckta farhågorna att borttagande av aganderätten skulle medföra att varje handgriplig tillrättavisning, även av lindrig art, skulle likställas med rättsstridig misshandel, var inte berättigad. Den föreslagna lydelsen av 3 § var behäftad med samma fel som den gällande. Om vissa former av aga tolererades som lämpligt uppfostringsmedel blev gränsen mot straffbar misshandel alltför oklar. Enligt motionärerna var det enda sättet att komma till rätta med den förlegade opinionen som tillät stryk som uppfostringsmedel att utforma lagstiftningen så att därav klart framgick, att aga inte var lämpligt uppfostringsmedel och alltså inte tillåten. Lagstiftningen fick inte inge tvivel om att misshandel av barn skulle bestraffas lika strängt som misshandel av vuxna. Motionärerna ansåg i likhet med hovrätten över Skåne och Blekinge att 3 § borde ange de elementära dragen i den psykiska omvårdnad som föräldrar bör bereda sina barn.

I två andra motioner² anfördes att det skulle vara olämpligt att förbjuda aga dels därför att det ibland var ett nödvändigt korrektingsmedel, dels därför att förbudet sannolikt inte skulle komma att följas och omöjligen skulle kunna kontrolleras och dels slutligen för att familjens integritet skulle trädas för när.

Lagutskottet anförde i sitt utlåtande:

Utskottet vill ge uttryck för en annan uppfattning om kroppsgagens rättsenlighet än den hittillsvarande. Det framstår nämligen som otillfredsställande att t. ex. sådan miss-handel, som i och för sig skulle bedömas som rättsstridig, på grund av aganderätten kan anses tillåtlig om den utövas av vårdnadshavare mot barn. Utskottet anser därför i överensstämmelse med vad som anförts i motionerna I:722 och II:887 att inga andra stadganden än brottsbalkens skall äga tillämpning vid bedömning av om kroppsgaga skall anses rättsenlig. Detta ställningstagande överensstämmer också med den inställning mot barnmisshandel som uppbär propositionen. Varken den i propositionen eller i nyssnämnda motioner föreslagna lydelsen av 6 kap. 3 § FB har emellertid det innehåll bestämmelsen enligt utskottets mening bör ha. Stadgandet bör nämligen utformas så att den straffrihetsgrund som aganderätten nu kan innebära helt utmönstras. Lagrummet bör sålunda endast behandla föräldrarnas uppsiktskyldighet och härom, i enlighet med vad som för närvarande gäller, lämpligen utsäga att föräldrarna skall utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter. Vad nu sagts innebär självfallet inte att

¹ 1966:I:722 och II:887.

² 1966:I:723 och II:888.

uppfostringsmedel får anses lämpliga bara av den anledningen att de är rättsenliga enligt brottsbalkens regler. Att, såsom i motionerna II:78 och II:889 föreslås, även obetydliga tillrättavisningar genom lagstiftning skulle förklaras rättsstridiga, torde emellertid ej böra ifrågakomma.¹

¹ ILU 1966:32 s. 15 f.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

3 Gällande rätt

Efter lagändringen år 1966 innehåller således 6 kap. 3 § FB endast att föräldrar skall hålla sina barn under erforderlig uppsikt. Något stöd i FB för att föräldrar eller annan vårdnadshavare skulle äga rätt att använda handgripliga tillrättavisningar som annars inte är tillåtna finns sålunda inte. Å andra sidan finns inte heller i FB något uttryckligt stadgande om förbud mot handgripliga tillrättavisningar.

Redan vid lagändringens tillkomst yppades viss tveksamhet om innebörden av ändringen. Lagrådet anförde sålunda vid sin granskning av den lagtext som riksdagen antagit att de rättstillämpande myndigheterna kunde finna sig lämnade i någon ovisshet om lagändringens räckvidd i fråga om lättare handgripliga tillrättavisningar.¹

I Walins Kommentar till föräldrabalken anges att det är något oklart vilka kroppsliga tillrättavisningar som kan anses tillåtna.²

Man torde dock få utgå från att vissa "helt svaga fysiska ingrepp" alltså är tillåtna, om de behövs för att vårdnadshavarna skall kunna utöva sin uppsikt över barnet. I den mån de går ut på att hindra barn från att utöva skadegörelse eller att själva råka illa ut måste de, även enligt den uppfattning som ligger bakom lagändringen, vara att anse som tillåtna och kanske t. o. m. nödvändiga. Vårdnadshavaren är ju skyldig att ingripa. I den mån avsikten är att genom fysiskt ingrepp utöva bestraffning ligger saken annorlunda till. Lagändringen avser att markera inställningen att kroppslig åtgärd generellt är förkastlig. Därmed är emellertid inte sagt, att varje fysisk åtgärd som är avsedd som tillrättavisning kan straffas, om motsvarande åtgärd mot annan person skulle kunna föranleda straff. Viss hänsyn måste nog tas till den pliktollision som föreligger och till syftet med åtgärden. Uppenbart är emellertid, att barnet inte får skadas. Barnet bör inte heller skrämmas. Överhuvud skall barnets personlighet respekteras och dess integritet värnas.

Dessa uttalanden har av domstol tagits till intäkt för att viss form av åtgärd är tillåten. I en tingsrätts dom från år 1975, där åtalet mot misshandel av ett treårigt barn ogillades, anfördes bl. a. följande.

Tingsrätten anmärker emellertid, att även om ett sådant slag skulle vara styrkt, är därmed ej visat att det våld N. N. i så fall må ha utövat mot dottern överskridit den rätt att åtgärda, som en vårdnadshavare har mot barn i hans vårdnad.

I kommentaren till brottsbalken³ anføres bl. a.:

Ehuru någon aganderätt sålunda icke längre finnes, är det givet, att ett handgripligt

¹ Nytt juridiskt arkiv avd. II 1966 s. 619.

² Gösta Walin Kommentar till föräldrabalken, Stockholm 1971 s. 118.

³ Beckman m. fl. Kommentar till Brottsbalken I Stockholm 1970 s. 125.

tillrättaförande kan vara befogat. Misshandel¹ får dock icke förekomma. Åtal för helt lindrig sådan kan emellertid understundom te sig som en opåkallad inblandning i enskildas förhållanden. Stadgandet i 11 § att misshandel som avses i 5 § ej må åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt torde vara ägnat att åstadkomma nödig begränsning i detta hänseende. För frågan om åtal kan vara av betydelse huruvida rättelse på annat sätt kan åvägabringas, t. ex. genom vårdnadsrättens överflyttande på annan person.

Den oklarhet som sålunda råder i fråga om tillåtligheten av att använda lättare handgripliga tillrättavisningar torde bl. a. ha varit orsaken till att två motioner väcktes vid 1972 års riksdag. I motionerna hemställdes att i FB borde införas ett uttryckligt förbud mot aga. I den ena motionen² framhölls att den lagändring som vidtogs år 1966 var lagtekniskt förtjänstfull och att den i sak innebar ett förbud mot aga. Motionären menade emellertid att det här fordrades ett betydande mått av lagkloshet och rättsliga insikter för att kunna utläsa detta förbud. Enligt motionären hade det också visat sig att åtskilliga människor saknade kännedom om att lagen numera förbjuder utövandet av aga. I den andra motionen³ framhöll motionären att den bästa vägen att komma till rätta med barnmisshandelsproblemet måste vara upplysning och undervisning i konsten att uppföstra barn utan våld. Lagen förbjuder enligt motionären inte alla former av kroppslig bestraffning. Motionären hänvisade till socialstyrelsens Råd och anvisningar där det uttalades att "obetydliga kroppsliga tillrättavisningar inte kan anses som misshandel". Avslutningsvis framhöll motionären att en klar och entydig bestämmelse om förbud mot aga av barn skulle kunna utgöra grunden för en brett upplagd informationsverksamhet och ökad föräldrapplysning. Han hänvisade till att enligt en i september 1971 företagen Sifo-undersökning var kunskaperna om vad lagen säger om aga bristfälliga. Enligt undersökningen ansåg 61 % att lagen förbjöd aga, 19 % trodde att det inte fanns någon sådan lag, 10 % hade inte kunnat besvara frågan. Slutligen trodde 11 % att lagen tillät aga av barn.

Motionerna sändes ut på remiss.

Socialstyrelsen kunde inte tillstyrka ett straffsanktionerat agaförbud i FB. Styrelsen ansåg att människor skulle i stor utsträckning komma att överträda ett förbud att använda lindriga fysiska övergrepp mot barn. Att inte kunna låta bli att använda otillåtna uppföstringsmedel skulle enligt styrelsen hos många människor ge upphov till starka skuldskänslor. Styrelsen hade emellertid inget att erinra mot att i FB infördes en rekommendation om att aga inte skulle förekomma.

Enligt styrelsen var det angeläget att aga motarbetades från samhällets sida och att föräldrar fick klart för sig det olämpliga i att använda sådana uppföstringsmetoder. Enligt styrelsen skulle en sådan rekommendation

¹ Som misshandel anses uppsåtliga handlingar varigenom någon tillfogar annan kroppsskada, sjukdom eller smärta. Som kroppsskada räknas sår, svullnader, benbrott och leddskador, men även funktionsrubbnings av skilda slag som förlamningar eller skador på syn eller hörsel. Sjukdom inbegriper även sinnessjukdom och psykisk invaliditet. Under sjukdom faller också sådant lidande som medför en medicinskt påvisbar effekt, t. ex. en psykisk chock. Med smärta avses ett fysiskt lidande som ej är alltför obetydligt (a. a. s. 124).

² 1972:19.

³ 1972:434.

kunna bidra till att sprida uppfattningen att fysiskt våld är ett olämpligt uppfostringsmedel.

Barnavårdsnämnden i Stockholm ansåg det angeläget att det i lagen infördes ett klart uttalande mot aga som uppfostringsmedel. Nämnden ansåg att det knappast var möjligt att genom lagstiftning närmare reglera barnuppfostringsarbetet men att man inte borde underlåta, när det gällde att skydda barnen från kroppsliga övergrepp, att uttala ett klart avståndstagande beträffande uppfostringsmetoder som borde höra historien till.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet konstaterade att ett lagstadgat förbud mot aga av barn inte var en garanti för att barnen gavs kärlek och tillgivenhet. Förbundet ansåg trots detta, att en av de åtgärder som samhället borde vidta var att i FB införa ett klart och otvetydigt förbud mot aga av barn. Förbundet ansåg att förbudet borde utgöra grunden för en brett upplagd informationsverksamhet och ökad föräldraupplysning.

Folkpartiets kvinnoförbund tillstyrkte motionsyrkandena och framhöll behovet av föräldrautbildning. De ansåg att särskilt stora insatser borde göras för att informera invandrarfamiljerna om vad den svenska lagen säger om skälen till att förbjuda aga.

Centerns kvinnoförbund delade motionärernas farhågor för att den nuvarande lydelsen av 6 kap. 3 § FB kunde ge utrymme för olika tolkningar. Förbundet tillstyrkte att formuleringen ändrades så att den blev klar och entydig. Förbundet ansåg vidare att man i lagstiftningen alltför ensidigt tänkt på de fysiska skadeverkningarna medan man ägnat mindre uppmärksamhet åt psykiska skador.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund ansåg att aga av barn som medför fysisk eller psykisk skada inte kunde vara godtagbar. Enligt förbundet innebar lagändringen år 1966 dock ett faktiskt förbud mot aga av barn. Förbundet ansåg därför att motionärernas hemställan borde avslås till förmån för andra åtgärder att komma till rätta med fall av barnmisshandel.

Hovrätten över Skåne och Blekinge avvisade tanken på ett införande av ett särskilt straffsanktionerat agaförbud. Hovrätten uteslöt däremot inte möjligheten av införande av ett inte straffsanktionerat förbud i opinionspåverkande syfte. För den händelse en lagändring skulle anses behövlig ansåg hovrätten dock att denna borde ta fasta på de positiva krav som borde ställas på vårdnaden om barn.

Skolöverstyrelsen hänvisade till att skollagen redan förbjöd aga. Styrelsen ifrågasatte dock om det förelåg praktiska möjligheter att generellt tillämpa skolans regelsystem i familjen, i varje fall så rigoröst och obegränsat som förutsatts i motionerna.

Lagutskottet uttalade år 1972 bl. a. följande.

Med hänsyn till att barnen redan åtnjuter ett rättsligt skydd mot fysiska övergrepp anser utskottet att i första hand andra åtgärder än lagstiftning bör vidtas. En brett upplagd informationsverksamhet med bl. a. anlitande av massmedia torde härvid närmast komma ifråga.

En annan väg på vilken man skulle kunna nå föräldrarna med information och råd är via barnavårdscentralerna. Detta förutsätter emellertid en god kontakt mellan barnavårdscentralerna och barnfamiljerna. Framför allt i samband med att familjerna flyttar förlorar barnavårdscentralerna dock ofta kontakten med dessa. Enligt utskottets mening bör därför undersökas vad som kan göras för att öka barnavårdscentralernas

möjligheter att nå barnfamiljerna.

Utskottet kan vidare ansluta sig till vad som i motionen 1972:434 och även i flera remissvar anförts om behovet av en vidgad föräldrautbildning. Enligt utskottets mening torde en sådan utbildning få stor betydelse för en ändrad inställning till barnens uppföstran.

I detta sammanhang vill utskottet framhålla att den av utskottet sålunda förordade informationsverksamheten och utbildningen inte enbart får inrikta sig på att förebygga kroppslig misshandel. Lika angeläget finner utskottet det vara att det beaktas att även psykisk misshandel förekommer. Denna är ofta mer svåråtkomlig och har delvis kommit i skymundan av de allvarliga fallen av fysisk misshandel. Inte heller torde det finnas tillräckliga insikter om vilka skadeverkningar den psykiska misshandeln kan åstadkomma.

Utskottet återkommer därefter till frågan om lagstiftningsåtgärder är erforderliga. Såsom bl. a. hovrätten över Skåne och Blekinge samt socialstyrelsen framhållit bör det inte komma i fråga att i FB införa ett straffsanktionerat förbud mot kroppsliga tillrättavisningar, som innebär att vissa handlingar som begås av vårdnadshavare skall medföra straff trots att de inte är straffbara när de begås av annan. Det föreligger inte heller behov av att straffbelägga andra handlingar än sådana som kan föranleda ansvar enligt bestämmelserna i brottsbalken.

Utskottet anser att det däremot skulle kunna vara av värde bl. a. från opinionspåverkande synpunkt om i FB infördes en inte straffsanktionerad bestämmelse som ger ett klart uttryck för den under senare år ändrade inställningen i fråga om kroppsliga tillrättavisningar av barn. Skall därvid uttrycket aga införas i lagtexten måste detta med hänsyn till vad utskottet i det föregående anfört om dess innebörd ges en entydig definition. Enligt utskottets mening bör 6 kap. 3 § FB bli föremål för en närmare översyn.

Vid denna översyn bör vidare undersökas möjligheterna att i FB införa bestämmelser som tydligare än de nu gällande ger uttryck för samhällets syn på den psykiska omvårdnad som föräldrarna bör bereda sina barn. I fråga om vårdnadshavarens skyldigheter föreskrivs nu endast, att föräldrarna skall sörja för barnets person och ge det sorgfälligt utbildning samt att de skall ha uppsikt över barnet. Dessa bestämmelser hänför sig närmast till den materiella omvårdnaden av barnet. Anmärkas bör att endast på ett ställe i 6 kap., nämligen i 7 §, som reglerar vem som skall tilldömas vårdnaden av barnet, om föräldrarna lever åtskilda, används uttrycket "barnets bästa". Hovrätten över Skåne och Blekinge har i syfte att understryka de positiva krav som bör ställas på vårdnaden om barn föreslagit att till 6 kap. 3 § fogas en bestämmelse av innebörd att "föräldrarna städse skall iaktta barnets bästa, ge det trygghet och ett gott föredöme". Enligt utskottets mening bör emellertid även annan utformning av den ifrågasatta bestämmelsen prövas.¹

¹ LU 1972:23 s. 21 f.

4 Utredningens överväganden och förslag

4.1 Bakgrunden till förslaget

Äldre tiders uppfattning om hur barn skulle uppfostras var enkel. Barnet skulle lyda de av föräldrarna uppställda reglerna. Om barnet inte lydde var agan medlet att tillrättaföra barnet.

Även målet för uppfostran av barn var för ett halvsekel sedan ett annat än det som i dag gäller. Ännu i början av 1900-talet var det en självklarhet att barnet utan invändningar skulle lyda föräldrarna och andra auktoriteter. Barnet tillerkändes ingen självständig ställning och fick som regel inte ge sin egen mening tillkänna. I spåren av dessa krav på ovillkorlig lydnad följde agan. Någon insikt om de risker som var förenade med en sådan uppfostran förelåg oftast inte.

Efter hand har samhället förändrats. Självständigt tänkande och frivilligt ansvarstagande både för sig själv och för andra har kommit att framstå som allt viktigare förutsättningar för den demokratiska samhällsordningen. Tanken på barnet som en självständig individ med egna rättigheter har framträtt allt tydligare. Detta ställer krav på en uppfostran av barnet som bygger på samspel, omsorg och ömsesidig respekt.

Samtidigt med att samhället förändrats har även målsättningen för uppfostran ändrats. Detta kommer nu till uttryck bl. a. i förskolans verksamhet. Målet för förskolan är att den skall lägga grunden till att barnet utvecklas till en öppen, hänsynsfull människa med förmåga till inlevelse och till samverkan med andra, i stånd att komma fram till egna omdömen och problemlösningar.¹

I takt med den pågående samhällsförändringen har forskningen rörande barns uppväxtvillkor fördjupats. Forskare har allt tydligare påvisat hur betydelsefull den påverkan är som barnet utsätts för under uppväxtåren. I större utsträckning än tidigare har uppmärksamats de för barnet menliga följderna av att det utsätts för våld eller annan kränkande behandling. Vid tillfällen då fall av barnmisshandel kommit till allmänhetens kännedom har frågan om det berättigade i att föräldrar skall få aga sina barn särskilt uppmärksamats. Med andra mål för barnuppfostran och med en genom forskningen fördjupad insikt om de risker för psykisk eller fysisk skada som kan följa av aga har opinionen mot aga vuxit sig allt starkare. Detta har, som förut nämnts, bl. a. lett till att lagstiftarna först begränsat föräldrarnas rätt att aga sina barn för att sedan helt utmönstra den ur FB.

Barnpsykiatrer och barnpsykologer är sedan lång tid tillbaka överens om att

¹ SOU 1972:17 s. 24. Samma tankegångar återfinns i "Mål och riktlinjer" för grundskolans och gymnasieskolans verksamhet.

det är olämpligt att kroppsligen bestraffa barn. Våld mot barnet kan ge fysiska och psykiska men. Barnet kan få kroppsliga handikapp och långvariga psykiska störningar. Även barnets förmåga att utveckla kontakt med och tillgivenhet för andra människor kan störas.

Enstaka bestraffningar kan ge barn i alla åldrar chockupplevelser. Upprepade bestraffningar kan leda till djupgående förändringar i personligheten. Därtill kommer att ett hårt straff kan dölja de verkliga orsakerna till ett barns "klandervärda" beteende. Barnet kan för tillfället lyda men orsakerna kvarstår och kan ge nya förvecklingar.

Även lätta bestraffningar kan vara riskfyllda. Inte sällan leder sådana till att allt hårdare bestraffningar tillgrips och i värsta fall till att barnet misshandlas.

Kroppsliga bestraffningar är en form av kränkande behandling. Psykiskt nedsättande eller avvisande behandling en annan. Effekten därav är densamma, nämligen risker för en bristande självkänsla och en personlighetsförändring som kan särpräglä barnet under hela uppväxttiden och som kan påverka det som vuxen.

I dagens samhälle talas mycket om det ökade våldet och om orsakerna till detta. Underhållningsvåldets mönsterbildande effekter kan diskuteras. Den avtrubbande effekten är däremot odiskutabel. Vi anser det angeläget att motverka varje form av våld. Det är nödvändigt att de som nu växer upp inte blir utsatta för övergrepp från sina fostrare. Om fostraren godtar våld och använder det mot barnet, föreligger risk att barnet längre fram i tiden också kommer att använda våld för att tillgodose sina syften. Ett barn, som blir utsatt för fysiska och psykiska övergrepp under den period av sitt liv då det inte har någon möjlighet att försvara sig, kan som vuxen inte förstå att man inte får tillgripa våld.

4.2 Förslagets innebörd

Det finns i dag i FB inte något uttryckligt förbud mot aga. Många tror därför att aga får förekomma vid barnuppföstran. Det förhållandet innefattar risker för barnet. Vi anser att tiden nu är mogen för att i FB införa en bestämmelse som ger uttryck för barnets rätt till skydd mot övergrepp. En sådan bestämmelse harmonierar med det tidigare nämnda målet för fostran av barnen. Vi föreslår följaktligen att i FB intas ett förbud mot kroppslig bestraffning och annan kränkande behandling av barn.

Utövas någon form av våld mot barn är det uteslutande brottsbalkens (BrB:s) regler som kan läggas till grund för bedömningen av om handlingen varit rättsstridig. Det förslag vi nu lägger fram innebär ingen ändring i detta hänseende. Någon straffbestämmelse anknyter således inte till den föreslagna bestämmelsen i FB utan liksom tidigare kommer straffbestämmelserna i 3 kap. 5 § BrB att gälla. Vad vi önskar uppnå med förslaget är att det skall komma till klart uttryck att man vid fostran av barn inte skall använda kroppsliga bestraffningar eller andra kränkande åtgärder. Vi vill på detta sätt skapa ett underlag för att upplysa såväl föräldrar som andra om att barn inte får behandlas illa.

4.3 Barnmisshandel

Det är numera allmänt känt att ett inte obetydligt antal barn varje år blir misshandlade av sina fostrare. Många är av den uppfattningen att antalet fall av barnmisshandel har ökat under senare år. Det är emellertid svårt att avgöra omfattningen av antalet barn som blir misshandlade eller på annat sätt skadligt behandlade. Det finns i Sverige inte någon årlig statistik på antalet anmälda fall av barnmisshandel.

Den senast gjorda undersökningen av antalet anmälda fall av barnmisshandel genomfördes på uppdrag av regeringen av socialstyrelsen i samarbete med Allmänna barnhuset. Utredningen omfattade de ärenden angående barnmisshandel och skadlig uppväxtmiljö (enligt 25 § a första ledet barnavårdslagen) som under åren 1969–1970 anhängiggjordes hos barnavårdsnämnderna. Till utredningen redovisades 777 ärenden. Av ärendena avsåg 262 fall syskongrupper på mellan 2–7 barn. Det totala antalet berörda barn var 1 201. I utredningen anges att detta antal torde vara en underskattning av det antal barn som faktiskt varit aktuella hos nämnderna och säkerligen en underskattning av antalet barn som blivit skadligt behandlade under de angivna åren. Av barnen var en tredjedel under tre år.¹

I en annan av socialstyrelsens undersökningar om barnmisshandel år 1969² har man kunnat särskilja en stor huvudgrupp som utövat misshandel som bestraffning i uppfostrande syfte. Förövaren försvarade sig med att åtgärden var befogad. Enligt hans egen uppfattning kunde den inte jämföras med misshandel. Vidare anges i utredningen att beteckningen äga ofta användes i efterrationaliserande syfte eller rentav för att medvetet dölja sådan misshandel som primärt hade ett helt annat syfte än att fostra barn.

Vi anser det angeläget att det skapas en allmän opinion mot handgripliga tillrättavisningar, att våld mot barn bedöms som just våld och inget annat. Så länge kroppsliga bestraffningar anses som en metod att fostra barn finner de som misshandlar sina barn en ursäkt för sitt handlande. En allmän opinion mot kroppsliga bestraffningar torde bidra till att minska antalet fall av barnmisshandel. Den av oss föreslagna bestämmelsen avses tjäna även detta syfte.

¹ Barn som far illa, Allmänna barnhuset 1975.

² Socialstyrelsen redovisar nr 9/1969.

Rättelseblad till SOU 1978:10, Barnets rätt 1. Om förbud mot aga

Sid 27 längst ned

Följande rad saknas:

känner till förbudet mot aga. Detta kan upplevas som mycket orättvist. Även

5 Information om bestämmelsen

5.1 Information till allmänheten

Många människor saknar – som framgår bl. a. av den tidigare nämnda Sifo-undersökningen – kännedom om att det inte är tillåtet att aga sina barn och inser inte heller det olämpliga i att använda sådana uppfostringsmetoder. Den av oss föreslagna lagändringen i förening med information om den bör kunna bidra till att öka insikterna på det här området. Information bör ges till såväl föräldrar som andra och bör lämpligen till en början kunna ske genom massmedier. Sådan information måste självfallet kombineras med upplysning om varför det inte är lämpligt att uppfostra barn med slag och liknande. Det är också angeläget att förklara vad som menas med kränkande behandling och att en sådan behandling inte går att förena med en kärleksfull uppfostran.

Vi avser att i samband med att vi tar upp frågor som rör bl. a. vårdnad om barn återkomma till barns behov och vill nu endast betona vikten av att barn får kärlek, förståelse, trygghet och ett gott föredöme.

Det är även viktigt att denna information kommer våra invandrare till del eftersom det i Sverige finns ett stort antal invandrare, som kommer från länder där aga utgör ett godtagbart medel i barnens fostran. En vägledande princip i svensk invandrapolitik är respekt för andra kulturer. Men i fråga om aga som uppfostringsmedel kan vi inte – oavsett hur en annan kulturs representanter ser på frågan – godta avvikelser från det svenska synsättet. Det torde här röra sig om en kulturkonflikt. Att man i många av invandrarnas hemländer använder auktoritära uppfostringsmetoder med aga kan vara förklarligt i ett auktoritärt och patriarkaliskt samhälle. Vi måste hitta vägar att förklara och diskutera bakgrunden till vår syn i de här frågorna med invandrarna så tidigt som möjligt. Risken är annars stor för konflikter mellan barnen och deras föräldrar när barnen blir större och börjar anamma den svenska kulturen, som de t.ex. möter den i skolan. Information om bestämmelsen är en första förutsättning. Informationsinsatser för olika invandrargrupper bör vidtas t. ex. genom inslag i svensk undervisning och samhällsorientering, den statliga invandartidningen, studiecirklar och andra kanaler.

Den som slår sitt barn kan, om förutsättningarna i 3 kap. 5 § BrB är uppfyllda, dömas för misshandel. En utlänning som i Sverige misshandlat sitt barn kan inte som straffrihetsgrund åberopa att det i hans hemland är tillåtet att slå egna barn.¹ Utlänningen döms således för misshandel, trots att han inte

¹ Brott begångna i Sverige bedöms enligt svensk lag. Bristande kännedom om lagens innehåll befriar inte från ansvar.

sett från denna synpunkt är det angeläget att invandrarna ges ovan nämnda information.

5.2 Föräldrautbildning

För att information skall få effekt måste det ges möjligheter till diskussion kring frågorna. Därför vill vi i det här sammanhanget betona vikten och betydelsen av att en föräldrautbildning kommer till stånd.

Barnomsorgsgruppen (S 1973:07) som har i uppdrag att utreda formerna för och innehållet i en allmän återkommande föräldrautbildning har i sitt betänkande Samverkan i barnomsorgen¹ ett diskussionskapitel om föräldrautbildning.

I likhet med barnomsorgsgruppen anser vi att föräldrautbildning i bemärkelsen förberedelse för vuxenroll, föräldraskap och gemensamt ansvarstagande för barn bör starta tidigt. Det bör ske redan när grunden läggs till en självständig individ med omsorg om andra, dvs. redan i förskoleåldern och i skollåldern.²

Enligt uppgift avser barnomsorgsgruppen att inom den närmaste tiden lägga fram förslag om innehållet i och utformningen av den föräldrautbildning som skall ske genom mödra- och barnavårdscentralerna. I enlighet med de principer som framfördes i betänkandet Samverkan i barnomsorgen skall utbildning ske i form av gruppsamtal. Utbildningen skall enligt barnomsorgsgruppen få en utformning som bygger på ömsesidigt utbyte mellan människor, som gör att människor själva får upptäcka, ta in nya erfarenheter och komma till insikt.³

Hur en föräldrautbildning enligt dessa riktlinjer än kommer att gestalta sig är det särskilt angeläget att invandrargrupperna inte lämnas utanför. Det bör vara möjligt att i samverkan mellan olika kulturer också ta vara på positiva och för barnens miljö berikande inslag, som invandrarna kan ha erfarenhet av t. ex. den för dem naturliga familjegemenskapen och kontakten mellan generationer.

Det är givet att det under föräldrautbildningen kommer att diskuteras frågor som rör lämpliga och olämpliga uppfostringsmetoder. Det är då nödvändigt att lagen innehåller ett uttryckligt förbud mot kroppslig bestraffning och annan kränkande behandling.

¹ SOU 1975:87

² a.a. s. 148.

³ a.a. s. 149.

6 Utformningen av förslaget

Skollagen (1962:319), stadgan (1960:595) för barnavårdsanstalter¹ och stadgan (1960:728) för ungdomsvårdsskolor innehåller alla bestämmelser om förbud mot kroppsliga bestraffningar och kränkande behandling. Vi har funnit det lämpligt att även i FB använda sådant uttryckssätt.

Under frågans tidigare behandling har diskuterats huruvida lättare handgripliga tillrättavisningar är tillåtna vid uppfostran av barn. Man har tänkt på sådant som ett lätt slag på handen eller en dask i stjärten för att visa barnet att det inte får röra ett visst föremål och liknande. Den nu föreslagna bestämmelsen innebär att alla former av kroppsliga bestraffningar anges vara olämpliga och att man följaktligen inte får använda sådana uppfostringsmetoder.

I vad mån en handgriplig tillrättavisning är att bedöma som ett brott avgörs däremot enbart av bestämmelserna i BrB. Varje vårdnadshavare som använder sig av kroppsliga tillrättavisningar löper redan i dag risk att göra sig skyldig till ett lagbrott. Emellertid torde det framdeles lika litet som f. n. finnas något samhällsintresse av att ingripanden sker vid lättare tillrättavisningar. Det saknas också all anledning anta att myndigheterna skulle beivra dylika bagatellartade fall. Detta sker inte heller nu. För att misshandel skall föreligga krävs ju som regel ett fysiskt lidande, som inte är alltför obetydligt. Vidare skall åtal inte väckas, om det inte är påkallat ur allmän synpunkt (3 kap. 11 § BrB).

Av den föreslagna bestämmelsen framgår att barn inte heller skall utsättas för annan behandling som kan skada eller störa dess psykiska hälsa. Vissa fall av psykisk misshandel kan utgöra brott enligt bestämmelserna om misshandel i BrB men behöver inte alltid göra det. Oavsett hur det förhåller sig med straffbestämmelserna anser vi att all kränkande behandling av barn bör i FB anges vara olämplig.

¹ Med barnavårdsanstalter förstås barnhem av olika slag, barnkolonier, förskolor och fritidshem samt elevhem, se 8 kap. 55 § barnavårdslagen.

Kronologisk förteckning

1. Stat-kyrka. Ändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. Kn.
2. Stat-kyrka. Bilaga 1. Kyrkans framtida organisation. Kn.
3. Stat-kyrka. Bilaga 2-12. Utredningar i delfrågor. Kn.
4. Skolplanering och skolstorlek. Faktaredovisning och bedömningsunderlag. U.
5. Skolplanering och skolstorlek. Sammanfattning och slutsatser. U.
6. Ny skogspolitik. Jo.
7. Skog för framtid. Jo.
8. Hyresrätt 2. Lokalhyra. Ju.
9. Ny konkurrensbegränsningslag. H.
10. Barnets rätt. 1. Om förbud mot aga. Ju.

Statens offentliga utredningar 1978

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Hysesrätt 2. Lokalhyra. [8]

Barnets rätt. 1. Om förbud mot aga. [10]

Utbildningsdepartementet

Skolplanering och skolstorlek. Faktaredovisning och bedömningsunderlag. [4] Skolplanering och skolstorlek. Sammanfattning och slutsatser. [5]

Jordbruksdepartementet

1973 års skogsutredning. 1. Ny skogspolitik. [6] 2. Skog för framtid. [7]

Handelsdepartementet

Ny konkurrensbegränsningslag. [9]

Kommundepartementet

Kyrkoministernas stat-kyrka grupp. 1. Stat-kyrka. Ändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. [1] 2. Stat-kyrka. Bilaga 1. Kyrkans framtida organisation. [2] 3. Stat-kyrka. Bilaga 2-12. Utredningar i delfrågor. [3]

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-03928-1
ISSN 0375-250X